I vilken utsträckning har barn och ungdomar som saknar förtroende för föräldrar ett kompenserande nätverk?

En studie av barn och ungdomar i åldersgrupp10-19 år

Stig Elofsson

Abstrakt

Syftet med den här rapporten är att undersöka i vilken utsträckning barn och ungdomar som inte har förtroende för bägge föräldrar har ett kompenserande nätverk. Materialet har hämtats från slumpmässiga undersökning i *Ung livsstil* som genomförts under de senaste åren i mellan- och högstadiet samt i gymnasiet.

Barn och ungdomar som inte har förtroende för någon förälder har ett mycket svagare kompletterande nätverk – i form av förtroende för olika personer – än elever som har förtroende för bägge föräldrar. Gruppen som endast har förtroende för en förälder har ett bättre nätverk än de som inte har förtroende för någon förälder men fortfarande är det svagare än bland de som har förtroende för bägge föräldrar.

I rapporten har vi även studerat hur mycket tid barnen/ungdomarna (under de senaste sju dagarna) ägnat åt att träffa kompisar och om de upplever att de får det stöd de behöver i skolan. Umgänge med kamrater liksom stöd i skolan kan ses som potentialer för att bygga upp/förbättra det kompenserande nätverket. Skillnaderna mellan de tre grupperna ser ut på liknade sätt även i dessa fall. Barn och ungdomar som inte har förtroende för någon förälder har – i genomsnitt - ägnat minst tid åt att umgås med kompisar och har lägst andel som tycker att får det stöd de behöver i skolan. Motsatsen gäller för de som har förtroende för bägge föräldrar. I bägge fallen ligger gruppen som endast har förtroende för en förälder mellan dessa, oftast rätt nära de som har förtroende för bägge föräldrar, men i vissa fall är situationen också sämre i denna grupp. Men även om det ser sämre ut för den utsatta gruppen – de som inte har förtroende för någon förälder – även i detta fall är bilden inte lika negativ som då vi ser till kompenserande nätverk (förtroende för olika personer). Även denna utsatta grupp ägnar en hel del tid åt att umgås med kompisar och flera tycker att de får det stöd de behöver. Här finns eventuellt en potential i skolan att förbättra det kompenserande stödet genom att söka ge dessa ännu bättre stöd (via lärare och/eller skolkuratorer) och kanske engagera elever till att ta in dem i kamratnätverken.

Förord

Ung livsstil är ett forsknings- och utvärderingsprojekt som studerar ungas levnadsvanor och livsvillkor inom en rad områden samt preferenser inom fritid och kultur. Projektet är ett samarbete mellan ett femtontal kommuner i Sverige. Forskningsprojektet startade 1984 vid sociologiska institutionen på Stockholms universitet för att undersöka barns/ungdomars fritidsvanor och preferenser inom fritid. Sedan studien 2004/2005 i Stockholm har perspektivet vidgats och strävat efter att mer utförligt kunna beskriva och analysera barns/ungdomars livsvillkor. I första hand står dock fortfarande deras situation och preferenser på fritidsområdet i centrum för våra studier. Sedan år 2000 genomförs studier inom Ung livsstil också i grund- och gymnasiesärskolan numera benämnd anpassad skola.

Dessa undersökningar ger ett viktigt underlag för att politiker skall kunna utforma en politik för barn- och ungdomar. Olika rapporter inom ung livsstil finns att ladda ned gratis på www.unglivstil.org Ung livsstil finns även på Facebook! Följ forskningsprojektet för att se de senaste resultaten www.facebook.com/unglivssil.

Sollentuna 2024.

Stig Elofsson Fil. Dr i statistik och docent i socialt arbete
E-post stig.elofsson1939@gmail.com

C författare

Innehållsförteckning

Inledning **1**
Syfte **1**
Material och metod **2**
Genomförande **2**
Undersökningsgrupp **2**
Mått **3**
Förtroende för föräldrar **3**
Tid man umgås med kamrater senaste veckan **3**
Får det stöd som behövs i skolan **3**
Statistisk metod **4**
Hur många har inte förtroende för föräldrar? **5**
Kamratnätverk **7**
Nätverk i skolan **9**
Förtroende för andra vuxna **12**
Sammanfattning och diskussion **14**
Referenslista **16**

Inledning

Den övergripande rapporten kring barns och ungdomars levnadsvillkor och levnadsförhållanden i Jönköping som just publicerats visar att förtroende för föräldrar i många fall utgör en viktig förklaring till olikheter[1]. Starkast inverkan har denna faktor när det gäller matvanor, nyttjande av alkohol, hur man upplever skolklimatet, har ofta man känner sig rädd när man är ute på fredags-/helgkvällar samt framför allt när det gäller hälsosituationen – förekomst av låg skattad hälsa, låg livskvalitet liksom mer omfattande förekomst av psykosomatiska besvär. Analyserna av undersökningar i Malmö och Eskilstuna ger likartade resultat[2].

Alla dessa samband visar att barn/ungdomar som inte har förtroende för bägge föräldrar har en sämre situation. Detta gäller även efter kontroll för olikheter när det gäller familjesammansättning, socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund samt i vilken typ av område man bor. Ser vi till hälsa/livskvalitet är förtroende för föräldrar den bakgrundsvariabel som har starkast direkt påverkan, en påverkan som kvarstår även efter att vi tagit hänsyn till andra levnadsförhållanden som påverkar hälsosituationen.

Variabeln förtroende för föräldrar utgår från i vilken utsträckning barnen och ungdomarna kryssat för att de har förtroende för mamma och pappa separat. En majoritet har kryssat för bägge men det finns flera som inte gjort detta. De två övriga alternativen i den bildade variabeln representerar delvis två olika situationer. De som inte har förtroende för någon av sina föräldrar, de flesta bor ju trots allt med minst en av dem, markerar ett avståndstagande till föräldrarna. Det andra alternativet är inte lika klart. Det kan handla om att man tar avstånd från den andra föräldern, men det skulle också kunna handla om att man har liten eller ingen kontakt med den andra föräldern. Detta kan innebära att situationen till en viss del kan skilja sig mellan dessa båda grupper.

I analyserna har direkta samband med förtroende för föräldrar tolkats som en indikation på att relationen, kontakten med föräldrarna är viktig: detta innebär att det finns starka skäl för att få en djupare förståelse för vad som skiljer ut de som inte har förtroende för bägge föräldrar och även närmare undersöka skillnaden mellan de två grupperna som inte har förtroende för bägge föräldrar.

Syfte

Syftet med rapporten är att undersöka hur gruppen barn och ungdomar som inte har förtroende för någon förälder respektive de som endast har förtroende för en förälder skiljer sig från de som har förtroende för bägge föräldrar när gäller nätverk bland kamrater, inom skolan och bland andra vuxna. Detta är centralt eftersom sådana nätverk kan fungera som kompensation för de sämre kontakterna med föräldrarna.

[1] Elofsson S, Blomdahl U. **Ung livsstil i Jönköping 1994-2022.**
[2] Blomdahl U, Elofsson S, Bergmark K. **Ung livsstil Malmö, 2021** samt Blomdahl U, Elofsson S. **Ung livsstil I Eskilstuna.**

Material och metod

Målet med undersökningarna inom *Ung livsstil* har varit att beskriva barns och ungdomars fritidssituation och levnadsvillkor i olika kommuner.

Genomförande

Eleverna har fyllt i enkäterna under lektionstid i skolan (i vissa fall digitalt). Vid varje undersökningstillfälle har en anställd från kommunen eller någon person från Ung livsstil varit närvarande i klassen när enkäten fylldes i. Den ansvarige har också vid de flesta tillfällena introducerat enkäten för eleverna och samlat in dessa efter att de fyllts i. Har eleverna haft frågor eller svårigheter vid ifyllandet av enkäten har den anställde från kultur- och fritidsförvaltningen (eller motsvarande) och läraren hjälpt till.

I undersökningarna har tydligt markerats att det är frivilligt att besvara enkäten och att svaren är anonyma. För att garantera anonymiteten har enkäterna (om de gjorts skriftligt) sedan direkt samlats in – utan att någon studerat de enskilda svaren - och flyttats till kultur- och fritidsförvaltningen eller annan plats. Där har sedan svaren på öppna frågor kodats och efter detta har enkäterna lästs in på data. Vi har också vid redovisningen av resultat varit noggranna med att inte redovisa några resultat där enskilda eller mindre grupper kan identifieras.

Undersökningsgrupp

Urvalet av elever i de kommuner som studerats inom Ung livsstil är ett slutmässigt stratifierat urval[3]. Både kommunala skolor och friskolor i urvalet. Detta innebär att resultaten kan ses som representativa för alla elever – utom de som går i sär- eller resursskolor - i hela kommunen. I tabell 1 redovisas antalet svarande i de olika undersökningarna uppdelat efter kön och stadium

Tabell 1. *Antal svarande efter kön, stadium och kommun/undersökningsår.*

Kommun/undersökningsår	Mellanstadiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Eskilstuna, 2019			666	639		
Haninge 2022			522	453		
Helsingborg, 2021	710	603	719	646	424	398
Jönköping: 2012	375	333	542	567	425	453
Jönköping, 2015	438	414	608	589	586	536
Jönköping, 2018	406	439	602	617	514	620
Jönköping, 2021	416	456	598	635	593	579
Malmö, 2019/20	1303	1331	1078	1159	695	772
Täby, 2018	378	353	400	358	573	488
Summa	4026	3929	5735	5663	3810	3846

Totalt har 27009 besvarat enkäterna. Svarsfrekvensen överstiger i samtliga fall 70 % och är i det samlade materialet kring 80 %. I de flesta fall är svarsfrekvensen högst i mellanstadiet och

[3] En detaljerad bild av hur urvalen gått till samt svarsfrekvenser presenteras i rapporterna från Eskilstuna, Malmö och Jönköping.

lägst i gymnasiet. Bortfallet innefattar elever som inte var närvarande vid den lektion då undersökningen genomfördes[4].

Urvalet av kommuner kan ses som ett tillgänglighetsurval då det omfattar kommuner som valt att vara med i undersökningarna. Spridning av olika typer av kommuner liksom de variationer som finns mellan olika typer av områden inom kommunerna torde dock innebära att vi kan få en relativt representativ bild av hur situationen varierar inom Sverige. En reservation måste dock göras – det går inte att utifrån genomsnittliga värden i undersökningsmaterialet dra slutsatser kring hur det ser ut för genomsnittseleven i Sverige, vilket inte heller varit syftet. I analyserna ges kommunerna lika vikt, oberoende på storlek, för att få en bild av hur mönster kan varierar.

Mått

För att försöka fånga upp kompletterande nätverk eller stöd bland kamrater studeras förtroende för kamrater samt tid man träffat kamrater under senaste veckan. När det gäller skolsituationen ingår förtroende för lärare, skolsköterska och kurator samt i vilken utsträckning man tycker att man får det stöd man behöver för att lyckas i skolan. I frågor kring förtroende för andra vuxna studeras speciellt föräldrar, kamrater, släktingar, socialsekreterare. Övriga vuxna som ingår i frågan har kombinerats till förtroende för andra vuxna.

Förtroende för föräldrar

Relationen till föräldrarna studeras utifrån frågan *Vilka har du förtroende för?* där de svarande kunnat kryssa för flera alternativ. Bland de uppräknade personerna ingår mamma respektive pappa. Svaren sammanfattas i variabeln förtroende för föräldrar som anger hur många av föräldrarna som man har förtroende för. Vid tolkningen av svaren har vi utgått från att de som inte markerat dessa – en majoritet har kryssat för båda alternativen – har en mer problematisk relation till denna förälder. Det kan också handla om att man har liten eller ingen kontakt med denna förälder. Denna fråga är också utgångspunkten när det gäller förtroende för kamrater och andra vuxna.

Tid man umgås med kamrater senaste veckan

Uppgifter kring hur mycket man umgåtts med kamrater har hämtats från frågan *Hur många timmar har du ägnat åt följande de senaste 7 dagarna på din fritid?* Svarsalternativen är Ingen tid, 1 timme, 2 timmar, 3-4 timmar, 5-10 timmar, 11-20 timmar samt mer än 20 timmar. Ett medelvärde har här beräknas där värdet för olika grupper angetts som medelvärdet i respektive grupp. För det sista alternativet har värdet satts till 22. I tabellerna redovisas detta skattade medelvärde.

Får det stöd som behövs i skolan

Uppgifter kring i vilken utsträckning elever att de får stöd i skolan ha hämtats från frågan *Hur tycker du det är i din klass?* med svarsalternativen Stämmer precis, Stämmer ganska bra, Stämmer inte särskilt bra, Stämmer inte alls. Det påstående vi analyserar lyder ”*Jag får det stöd jag behöver*”. I analyserna slås de två första svarsalternativen samman som ett uttryck för att man får stöd.

[4] I några enstaka fall handlar det dock om elever som vi vid kontroll av enkäten funnit att de inte besvarat denna seriös, men det gäller här endast enstaka fall.

Statistisk metod

I de statistiska analyserna presenteras hur svaren skiljer sig mellan de tre grupperna – inte förtroende för någon förälder, endast förtroende för en förälder samt förtroende för bägge föräldrar – uppdelat efter kön och stadium. Förekomst av statiska skillnader mellan olika grupper studeras med χ^2-test samt då det handlar om medelvärden med envägs variansanalys (om endast två grupper t-test).

Bearbetningen av data har gjorts i SPSS, version 26.

Hur många har inte förtroende för föräldrar?

För att få en bakgrundsbild av hur många det är som har förtroende till ingen, en eller båda föräldrar presenteras i tabell 2 antal och andelar, uppdelat efter kön, stadium och kommun/undersökningsår.

Tabell 2. *Antal och andel (%) som har förtroende för ingen, en respektive båda föräldrar efter kön, stadium och kommun/ undersökningsår.*

		Förtroende för föräldrar (antal)						
Kommun, år		**Killar**			**Tjejer**			
Stadium	**N (%)**	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sign nivå**
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	N	46	17	353	56	37	363	**
	(%)	*11,1*	*4,1*	*84,9*	*12,3*	*8,1*	*79,6*	
Malmö, 2019	N	181	83	1039	188	120	1023	*
	(%)	*13,9*	*6,4*	*79,7*	*14,1*	*9,0*	*76,9*	
Täby, 2018	N	43	11	324	31	14	308	
	(%)	*11,4*	*2,9*	*85,7*	*8,8*	*4,0*	*87,3*	
Högstadiet								
Jönköping, 2021	N	155	34	449	126	84	435	***
	(%)	*19,2*	*5,1*	*75,1*	*19,8*	*13,2*	*66,9*	
Malmö, 2020	N	241	93	744	238	190	724	**
	(%)	*22,4*	*8,6*	*69,0*	*20,5*	*17,0*	*62,5*	
Täby, 2018	N	26	21	353	37	41	280	**
	(%)	*6,5*	*5,3*	*88,2*	*10,3*	*11,5*	*78,2*	
Eskilstuna, 2021	N	93	64	509	77	120	442	*
	(%)	*14,0*	*9,6*	*76,4*	*12,1*	*18,8*	*69,2*	
Haninge, 2022	N	133	49	340	126	87	240	**
	(%)	*25,5*	*9,4*	*65,1*	*27,8*	*19,2*	*53,0*	
Gymnasiet								
Jönköping, 2021	N	105	58	430	103	108	368	*
	(%)	17,7	9,8	72,5	17,8	18,7	63,6	
Malmö, 2022	N	151	82	462	149	155	468	**
	(%)	*21,7*	*11,8*	*66,5*	*19,3*	*20,1*	*60,6*	
Täby, 2018	N	68	47	458	38	73	377	**
	(%)	11,9	8,2	79,9	7,8	15,0	77,3	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Genomgående gäller att det är färre bland tjejer än bland killar som har förtroende till bägge föräldrar och fler som endast har förtroende för en förälder. Det senare kan troligen till viss del förklaras av att det är fler bland tjejerna som bor med en ensamstående mamma och då kanske har svag eller ingen kontakt med pappan. Ser vi till hur många som inte har förtroende för någon förälder är könsskillnaden ganska liten.

När det gäller ålder har vi flest som har förtroende för båda föräldrar i mellanstadiet. Denna andel sjunker sedan till högstadiet och ytterligare något till gymnasiet. Både andelen som inte har förtroende för någon förälder och andelen som endast har förtroende för en förälder ökar från mellan till högstadiet.

En annan viktig sak att notera är att vi – oberoende av ålder – har den högsta andelen som har förtroende för bägge föräldrar i Täby, en kommun med hög socioekonomisk struktur, stor andel som bor med bägge föräldrar eller växelvis liksom färre med låg socioekonomisk respektive utländsk bakgrund. Att det är så hänger givetvis samman med faktumet att de senare grupperna inte har råd att bo i en sådan kommun. En särskild analys att skillnader mellan låg- och höginkomstområden i Jönköping, Malmö och Eskilstuna visar att det är färre i låginkomstområdena som inte har förtroende för bägge föräldrar (resultaten redovisas inte). Ofta gäller vid sidan av detta att det är fler som inte har förtroende för någon förälder i dessa områden.

Samtidigt är det viktigt att observera att vi även i Täby – liksom i höginkomstområden – har ett flertal som saknar förtroende för bägge föräldrar. Problemet med bristande förtroende för bägge föräldrar finns även i Täby liksom i höginkomstområden.

Kamratnätverk

Vi börjar med att studera hur kamratnätverket skiljer sig beroende på hur många av föräldrarna man har förtroende för. Kamratnätverket studeras här dels med utgångspunkt från om man har förtroende för någon eller fler kamrater, dels med utgångspunkt från hur mycket man umgåtts med kamrater (antal timmar) under de senaste sju dagarna. Data presenteras i tabell 3 nedan.

Tabell 3. *Andel (%) som har förtroende för kamrat (er) samt antal timmar (m) man umgåtts med kamrater de senaste 7 dagarna efter förtroende för föräldrar, kön, stadium. Kommun och undersökningsår.*

	Förtroende för föräldrar							
Kommun, år	**Killar**				**Tjejer**			
Stadium	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**
Förtroende för kamrat (er)								
Mellanstadiet								
Jönköping. 2021	15	59	81	***	16	81	88	**
Malmö. 2019	7	58	74	***	15	65	81	**
Täby, 2018	28	82	87	**	39	79	89	**
Högstadiet								
Jönköping, 2021	15	59	81	***	16	81	88	***
Malmö, 2019	15	67	81	***	32	83	85	**
Täby, 2018	54	76	92	**	76	90	95	**
Eskilstuna, 2021	28	69	85	**	58	77	89	**
Haninge, 2022	13	69	82	**	36	75	84	*
Gymnasiet								
Jönköping. 2021	14	5	74	***	26	62	85	***
Malmö. 2020	18	73	81	**	42	85	90	*
Täby, 2018	53	68	92	**	79	88	96	**
Tid man umgåtts med kamrater de senaste 7 dagarna (m)								
Mellanstadiet								
Jönköping. 2021	2,63	3,32	6,50	***	4,64	4,04	5,64	+
Högstadiet								
Jönköping, 2021	2,63	3,32	6,50	***	4,64	4,04	5,64	+
Malmö, 2019	3,40	6,49	6,99	**	5,33	7,60	7,53	**
Täby, 2018	4,60	3,93	7,75	*	7,45	7,51	7,66	
Eskilstuna, 2021	6,53	6,43	6,61		6,49	6,91	7,12	
Haninge, 2022	5,18	9,15	8,04	**	7,58	7,63	7,82	
Gymnasiet								
Jönköping. 2021	5,09	5,24	6,04		5,50	5,79	6,07	
Malmö. 2020	5,58	10,05	9,24	**	6,58	8,48	8,66	*

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Om vi ser till andelen som har förtroende för någon kamrat eller några kamrater framträder signifikanta skillnader kopplade till förtroende för föräldrar i samtliga fall. Genomgående gäller att de som har förtroende för bägge föräldrar i högst utsträckning har förtroende för någon eller några kamrater. Nästan genomgående gäller också att de som inte har förtroende för någon förälder i lägst utsträckning har förtroende för någon kamrat. Gruppen som endast har förtroende för en förälder skiljer sig inte lika mycket från de som har förtroende för bägge föräldrar men även dessa har i något lägre utsträckning förtroende för kamrat(er).

Om vi ser till hur mycket tid (de senaste sju dagarna) barnen/ungdomarna ägnat åt att umgåtts med kamrater framträder utom i ett fall (Jönköping gymnasium) också signifikanta skillnader bland killar, medan detta inte är lika framträdande bland tjejer. Även om resultaten varierar något gäller dock i de flesta fall att de som inte har förtroende för någon förälder ägnat minst tid åt umgänge med kamrater, däremot de som har förtroende för bägge föräldrar mest. Gruppen som endast har förtroende för en förälder umgås i de flesta fall lika mycket med kamrater som de som har förtroende för bägge föräldrar, men i några fall – speciellt bland killar – är deras umgänge lika lågt som bland de som inte har förtroende för någon förälder

Nätverk i skolan

När det gäller nätverket i skolan ser vi dels till andelen som uppger att de har förtroende för lärare, skolsköterska respektive kurator, dels till hur många som uppger att de får det stöd de behöver i skolan. Det senare innefattar andelen som svarat ”stämmer precis” eller ”stämmer ganska bra” på påståendet ”Jag får det stöd jag behöver”. Det som skall observeras att de aktuella alternativen inte varit med i alla enkäter.

Tabell 4.a. *Andel (%) som har förtroende för lärare respektive skolsköterska efter förtroende för föräldrar, kön, stadium. Kommun och undersökningsår.*

	Förtroende för föräldrar							
Kommun, år	**Killa**				**Tjejer**			
Stadium	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**
Förtroende för lärare								
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	11	53	69	***	11	51	72	***
Malmö, 2019	6	52	63	**	5	35	63	**
Täby, 2018	14	18	64	**	13	36	68	**
Högstadiet								
Jönköping, 2021	10	12	63	***	9	39	61	***
Malmö, 2019	9	43	61	**	10	40	59	**
Täby, 2018	12	38	58	**	14	32	54	**
Eskilstuna, 2021	8	42	60	**	14	38	53	**
Haninge, 2022	4	33	44	**	10	25	44	**
Gymnasiet								
Jönköping, 2021	10	35	47	***	11	35	49	**
Malmö, 2019	5	22	35	**	6	23	34	**
Täby, 2018	18	28	61	**	29	37	53	**
Förtroende för skolsköterska								
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	2	29	42	***	2	30	43	***
Täby, 2018	0	9	23	**	10	0	30	**
Högstadiet								
Täby, 2018	4	24	28	**	5	12	29	**
Eskilstuna, 2021	2	14	24	**	3	18	22	**
Haninge, 2022	2	12	22	**	2	8	15	**
Gymnasiet								
Malmö, 2019	4	17	31	**	7	17	34	**
Täby, 2018	7	4	26	**	16	7	24	**

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell 4.b. *Andel (%) som har förtroende, kurator samt att man tycker sig få det stöd man behöver efter förtroende för föräldrar, kön, stadium. Kommun och undersökningsår.*

	Förtroende för föräldrar (antal)							
Kommun, år	**Killa**				**Tjejer**			
Stadium	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**
Förtroende för kurator								
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	0	18	40	***	9	35	43	***
Malmö, 2019	3	24	34	***	4	18	35	**
Täby, 2018	2	18	19	**	7	14	31	**
Högstadiet								
Jönköping, 2021	1	9	21	***	2	9	26	***
Malmö, 2019	4	17	32	**	10	22	31	**
Täby, 2018	12	5	22	+	14	12	28	*
Eskilstuna, 2021	0	14	24	**	7	19	23	**
Haninge, 2022	1	10	17	**	4	15	13	*
Gymnasiet								
Jönköping, 2021	2	9	14	***	9	13	19	**
Malmö, 2019	4	21	33	**	9	22	34	*
Täby, 2018	6	6	21	**	11	16	22	+
Får det stöd som behövs								
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	64	71	88	**	53	79	89	**
Malmö, 2019	72	74	86	**	68	69	87	**
Täby, 2018	93	67	90	*	69	85	91	**
Högstadiet								
Jönköping, 2021	54	71	82	**	58	60	82	**
Malmö, 2019	69	55	67	**	61	69	89	***
Täby, 2018	65	77	84		34	74	82	**
Eskilstuna, 2021	71	79	86	**	52	75	81	**
Haninge, 2022	70	71	84	**	56	71	80	**
Gymnasiet								
Jönköping, 2021	72	85	84	+	68	78	82	**
Malmö, 2019	71	75	84	**	75	76	81	*
Täby, 2018	82	71	88	**	73	71	86	**

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Om vi ser till förtroende för lärare finns ett mycket tydligt samband med förtroende till föräldrar. Högst förtroende har de som har förtroende för bägge föräldrar, lägst de som inte har förtroende för någon förälder. I högstadiet t.ex. är det mindre än en fjärdedel – bland killar ännu mindre – så vanligt att de senare uppger att de har förtroende för lärare. Avsaknaden av förtroende för föräldrar kompenseras alltså i mycket liten utsträckning av att man har förtroende för någon lärare. För de som endast har förtroende för en förälder är situationen bättre men även dessa har i lägre utsträckning förtroende för lärare.

Barnen/ungdomarna har allmänt i lägre utsträckning förtroende för skolsköterska, vilket knappast är förvånande. Många har liten, kanske ingen kontakt med någon sådan. Allmänt gäller dock att det finns en klar skillnad. Högst andel som har förtroende för skolsköterska finner vi bland de som har förtroende för bägge föräldrar, lägre bland de som endast har förtroende för en förälder och klart lägst bland de som inte har förtroende för någon förälder. I den senare gruppen handlar det endast om någon enstaka procent.

Med tanke på att de som inte har förtroende för någon förälder i många avseenden är en utsatt grupp borde dessa – i den ideala skolsituationen – fångas upp av skolkuratorer. Nu finns ju inte sådana i alla skolor men resultaten tyder knappast på att de – även om de finns – i någon större utsträckning lyckas fånga upp denna grupp. Endast enstaka procent i denna grupp uppger att de har förtroende för kurator, fler bland dem som har förtroende för en förälder och klart många fler bland dem som har förtroende för bägge föräldrar.

När vi ser till frågan om man tycker sig få det stöd man behöver gäller även här att de som har förtroende för bägge föräldrar är mest positiva, de som inte har förtroende till någon förälder minst positiva. Men bilden är inte lika negativ som när vi sett till förtroende för olika personal i skolan. I de flesta fall är det trots allt ganska många – även bland de som inte har förtroende för någon förälder – som tycker att de får det stöd de behöver. Kanske är detta ett tecken att man via skolan kan nå denna grupp och ge dem extra stöd.

Förtroende för andra vuxna

En form av kompletterande nätverk kan ju finnas bland andra vuxna. I tabellerna 5.a och 5.b studeras hur många som förtroende för någon kamrats föräldrar, för någon släkting, socialsekreterare respektive någon annan vuxen

Tabell 5.a. *Andel (%) som har förtroende för kamraters föräldrar, någon släkting respektive socialsekreterare efter förtroende för föräldrar, kön, stadium. Kommun och undersökningsår.*

	Förtroende för föräldrar (antal)							
Kommun, år	**Killa**				**Tjejer**			
Stadium	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**
Förtroende för någon kamrats föräldrar								
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	7	24	44	***	2	24	35	***
Malmö, 2019	4	22	38	**	4	14	34	**
Täby, 2018	2	18	36	**	7	7	19	+
Högstadiet								
Jönköping, 2021	7	6	29	***	17	16	35	***
Malmö, 2019	2	25	34	**	6	18	25	**
Täby, 2018	12	10	30	**	5	12	34	**
Eskilstuna, 2021	4	19	39	**	4	23	28	**
Haninge, 2022	2	18	27	**	5	18	30	**
Gymnasiet								
Jönköping, 2021	2	19	26	***	8	20	29	
Malmö, 2019	5	22	35	**	6	23	34	**
Täby, 2018	7	13	38	**	8	22	33	**
Förtroende för någon släkting								
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	4	77	74	**	2	51	75	***
Malmö, 2019	3	43	69	**	8	53	67	**
Täby, 2018	5	18	73	**	7	14	69	**
Högstadiet								
Jönköping, 2021	1	21	49	***	6	18	54	***
Malmö, 2019	3	43	60	**	8	36	55	***
Täby, 2018	8	29	77	**	19	39	70	**
Eskilstuna, 2021	4	31	65	**	10	36	61	**
Haninge, 2022	4	31	53	**	3	28	52	**
Gymnasiet								
Jönköping, 2021	5	26	38	***	8	21	47	***
Malmö, 2019	5	42	54	**	9	30	56	**
Täby, 2018	12	40	62	**	13	29	67	**
Förtroende för socialsekreterare								
Mellanstadiet								
Täby, 2018	0	0	5	*	0	0	3	
Högstadiet								
Malmö, 2019	3	4	6	+	2	3	4	
Täby, 2018	0	5	7	*	0	7	4	**
Eskilstuna, 2021	0	8	8	*	7	0	6	
Gymnasiet								
Malmö, 2019	2	6	8	*	3	3	4	
Täby, 2018	0	2	6	*	3	0	3	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell 5.b. *Andel (%) som har förtroende för någon annan vuxen efter förtroende för föräldrar, kön, stadium. Kommun och undersökningsår.*

	Förtroende för föräldrar (antal)							
Kommun, år	**Killa**				**Tjejer**			
Stadium	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**	**Ingen**	**En**	**Båda**	**Sig nivå**
Förtroende för någon annan vuxen								
Mellanstadiet								
Jönköping, 2021	9	47	69	**	7	43	64	**
Malmö, 2019	7	34	58	**	3	26	47	*
Täby, 2018	12	36	60	**	3	7	48	**
Högstadiet								
Jönköping, 2021	8	18	49	**	9	31	51	**
Malmö, 2019	7	32	48	**	8	25	39	***
Täby, 2018	19	29	52	**	19	39	42	**
Eskilstuna, 2021	13	28	51	**	21	34	44	**
Haninge, 2022	2	31	38	**	6	21	31	**
Gymnasiet								
Jönköping, 2021	9	21	28	**	16	25	63	**
Malmö, 2019	7	23	39	**	7	15	30	**
Täby, 2018	7	21	42	**	13	26	43	**

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Det första vi kan konstatera är att barn och ungdomar som inte har förtroende för någon förälder har ett mycket begränsat nätverk bland andra vuxna utanför familjen och skolan. Deras nätverk är klart mindre än bland dem som har förtroende för bägge föräldrar. Även gruppen som endast har förtroende för en förälder har ett svagare sådant nätverk än de som har förtroende för bägge föräldrar men detta är inte lika svagt.

Sammanfattning och diskussion

Syftet med rapporten är att undersöka i vilken utsträckning barn och ungdomar som saknar förtroende för föräldrar har ett kompenserande nätverk bland kamrater, i skolan eller bland andra vuxen. Ett skäl till att vi intresserat oss för detta är att de som inte har förtroende för bägge föräldrar, speciellt de som inte har förtroende för någon förälder i fler avseenden har sämre levnadsförhållande. Speciellt gäller att förtroende för föräldrar tycks vara den enskilda bakgrundsfaktor som har en direkt påverkan på hälsa och livskvalitet och att denna påverkan inte kan förklaras av skillnader när det gäller hälsorelaterade levnadsomständigheter. Avsaknad av förtroende för föräldrar har alltså i sig själv en stark inverkan på barns och ungdomars hälsosituation.

För att få en bild av i vilken utsträckning det finns ett möjligt kompenserande stöd och hur detta kan variera med kön och ålder har vi valt att studera resultat från ett antal kommuner där det genomförts undersökningar i både mellan- och högstadiet samt gymnasiet under de senaste åren. Dessa är Jönköping, Malmö och Täby, kommuner med till stor del olika socioekonomisk struktur. Till dessa läggs även studier i högstadiet som genomförts i Eskilstuna och Haninge. Sammantaget torde detta material kunna ge en ganska bred bild av hur situationen kan variera utifrån såväl socioekonomisk liksom svensk/utländsk struktur.

Materialet bygger på svar från enkäter som eleverna besvarat (i vissa fall digitalt) under lektionstid i skolan. I samtliga fall har det angetts att det är frivilligt att besvara enkäten (eller eventuellt att avstå från att besvara vissa delar) samt att svaren är anonyma. I samband med olika redovisningar har vi också varit noggranna med att inte redovisa några resultat som skulle göra det möjligt att identifiera enskilda eller mindre grupper av individer.

Inom varje kommun är undersökningsgruppen ett slumpmässigt urval av samtliga elever – både från friskolor och kommunala skolor. Detta innebär att svaren ger en representativ bild av levnadsförhållanden bland samtliga elever i kommunen. Svarsfrekvensen överstiger i samtliga fall 70 % och uppgår i genomsnitt till något över 80 %. Bortfallet innefattar främst elever som av olika anledningar – var frånvarande vid den aktuella lektionen. Endast enstaka elever har inte alls besvarat enkäten.

Om vi ser till i vilken utsträckning barn och ungdomar som inte har förtroende för någon förälder har ett kompletterande nätverk – i form av förtroende för olika personer – gäller genomgående att detta är mycket svagare än bland elever som har förtroende för bägge föräldrar. Oberoende av om vi ser till nätverk bland kamrater, i skolan eller bland andra vuxna är detta klart svagast bland de som inte har förtroende för någon förälder och mycket starkare bland de som har förtroende för bägge föräldrar. Gruppen som endast har förtroende för en förälder har ett bättre nätverk än de som inte har förtroende för någon förälder men fortfarande är det svagare än bland de som har förtroende för bägge föräldrar.

I rapporten har vi även studerat hur mycket tid barnen/ungdomarna (under de senaste sju dagarna) ägnat åt att träffa kompisar och om de upplever att de får det stöd de behöver i skolan. Umgänge med kamrater liksom stöd i skolan kan ses som potentialer för att bygga upp/förbättra det kompenserande nätverket. Skillnaderna mellan de tre grupperna ser ut på liknande sätt även i dessa fall. Barn och ungdomar som inte har förtroende för någon förälder har – i genomsnitt - ägnat minst tid åt att umgås med kompisar, de som har förtroende för bägge föräldrar mest tid, Samma gäller för upplevelse av att man får det stöd man behöver i skolan, an-

delen som tycker att det är så är lägst i den första gruppen, högst i den sista. I bägge fallen ligger gruppen som endast har förtroende för en förälder mellan dessa, oftast rätt nära de som har förtroende för bägge föräldrar, men i vissa fall är situationen också sämre för dessa. Men även om det ser sämre ut för den utsatta gruppen – de som inte har förtroende för någon förälder – även i detta fall är det inte lika negativt som då vi ser till kompenserande nätverk (förtroende för olika personer). Även denna utsatta grupp ägnar en del tid åt att umgås med kompisar och ganska många tycker att de får det stöd de behöver i skolan. Här finns kanske en potential i skolan att förbättra det kompenserande stödet genom att söka ge dessa ännu bättre stöd (via lärare och/eller skolkuratorer) och kanske engagera elever till att ta in dem i kamratnätverken.

Referenslista

Blomdahl, Elofsson. *Ung livsstil i Jönköping 1994-2022.*

Blomdahl U, Elofsson S. (2021). *Ung livsstil i Eskilstuna – en studie i högstadiet om levnadsvillkor, delaktighet och preferenser 2019/2020.* Eskilstuna kommun, kultur- och idrottsförvaltningen. eskilstuna.se, Ung livsstil. unglivsstil.org.

Blomdahl U, Elofsson S, Bergmark K. (2021). *Ung livsstil Malmö 2021 – en studie i om levnadsvillkor, delaktighet och preferenser i åldersgruppen 10-19 år.* Ung livsstil i Malmö stad: www/malmo.se/Sa-arbetar-vi-med../Barn-och:ungas-fritid/ung-livsstil_Malo.html Eskilstuna kommun, kultur- och idrottsförvaltningen. eskilstuna.se, Ung livsstil. unglivsstil.org